

Johan Alfred, handelsman i Stavreberg

Förord

Varje människa har sitt eget öde. Mitt i det brusande folkhavet finns vi alla där, med våra helt egna öden. Där finns drömmar och förhoppningar, misräkningar, medgångar och motgångar. Många har lyckliga liv, andra kan berätta om olyckliga och sorgliga liv. Det finns människor med ångest, gråt och förtvivlan.

Kanske har vi, dagens människor haft den allra bästa tiden, historiskt sett. Vår välfärd har ökat under många år. Den materiella sidan har blivit bättre under vår tid. Men vi äldre kan påminna oss hur det var förr. Läs gärna historia!

Det finns människor som börjat sitt liv i rikedom men slutat som fattighjon på fattighuset. Det finns de som börjat i fattigdom och som ekonomiskt sett lyckats bra i livet. Det är numera modernt att tala om klassresor. Människor har börjat i små omständigheter och arbetat sig upp till samhällets topp, rikedom och lycka. Dessa människor har gjort en klassresa.

Rikedom räknas ofta som ett mått på lycka. Men i grunden är detta fel. Lycka är något som kommer inifrån. Vi mår som vi tänker.

Johan Alfred

Ibland har jag hört min gode vän Yngve i Stavreberg tala om Johan Alfred, *handlarn* i Stavreberg. Det var intressant att det varit en handelsbod i byn. Jag har också skrivit och berättat om denna handelsbod i min berättelse om Stavreberg. Den ingår i mitt arbete *Stavabygden – gränsbygden*. Där redovisade jag de fakta som fanns om handelsboden och om handelsmannen. Något lite skymtade den också i berättelsen om handelsboden i Lilla Krokek.

Det var först senare som jag förstod att det bakom Yngves berättelse också gömde sig ett intressant människoöde. Därför vill jag nu berätta lite närmare om Johan Alfred, denne handelsman och hans hustru Eva Lotta.

Det finns fortfarande muntlig tradition om både handelsmannen och handelsboden i Stavreberg. Det finns också bevarade dokument. Handelsboden var inrättad i den gård som kallas Krigsbergsgården. Det var Johan Alfred Johansson och hans hustru Eva Lotta Andersdotter som i en liten flygelbyggnad på sin gård drev denna rörelse. Det var kanske från omkring 1884 till 1906. Då dog Johan Alfred. Året därpå dog hustrun Eva Lotta. De hade inga barn. Den gamla handelsboden är idag fritidshus.

På 1880-talet bodde många människor i Stavreberg och i de byar som låg runt omkring. Dessutom fanns det många torp ute i skogarna. Om vi räknar lite snabbt kan det i Stavreberg med närmaste grannbyar ha bott omkring 500 personer. Det fanns kundunderlag för handelsbod. Kunderna på den tiden gick till fots, med ryggsäck på ryggen.

Byvägen genom Stavreberg var stenig och smal. Den hade två gröna gräsränder och mellan dem växte inget. Hästarna gick i mitten mellan gräsränderna. Utanför gräsränderna rullade vagnshjulen. Här och där fanns högar med hästspillning. De var gråsparvarnas rike. Här och där gick små stigar in över ängar och hagar till torpställen ute i skogarna.

Det inrättades handelsbodan lite här och där i bygden. Johan Alfred och Eva Lotta var företagsamma och ville pröva på. De var entreprenörer. Men vi skall börja med att se på deras bakgrund och härkomst.

Bakgrund

Johan Alfred föddes 25 augusti 1848 i Södra Bråten, en by med två gårdar strax norr om smålandsgränsen. Hans föräldrar var Johannes Svensson och Anna Karin Jonsdotter. Familjen flyttade 1849 till torpet Ugglemossen på Bankaby ägor. Där dog Johannes och Anna Karin den 11 och 12 maj 1854 av tyfus. De var då 40 och 41 år gamla. Johan Alfred och hans två bröder, Anders Herman och Sven Peter blev föräldralösa och kom åt olika håll.

Johan Alfred var fem år gammal. Han kom till Adelöv någon tid men sedan kom han som dräng till Lars Peter Andersson och hans hustru Stina Lovisa Johansdotter i Stavreberg. De hade inga egna barn och Johan Alfred blev deras fosterson. Anders Herman kom till släktingar i Hultsjö i Adelöv, Sven Peter kom till Södra Bråten men dog i unga år.

Om vi ser lite längre bakåt i tiden på Johan Alfreds härkomst hamnar vi på fädernet i Lommaryd och på mödernet i Södra Bråten i Ödeshög. Där hittar vi en tråd till slakten Blavier. En sådan tråd till slakten Blavier har också Yngve i Stavreberg.

Eva Lotta Andersdotter föddes 24 april 1851 i Säby socken, dotter till Anders Johansson och Gustava Månsdotter. Anders hade sina rötter i Säby och Gustava i Skruvhult i Trehörna socken. Alla släktrötterna var i Håaveden.

Johan Alfred och Eva Lotta gifte sig 10 oktober 1880 i Stora Åby. Eva Lotta var då piga i Boet. Då levde ännu hans fosterföräldrar i Stavreberg. De dog 1883 och 1884.

Handelsboden

Det blev en undantagsstuga som ändrades till handelsbod. Där fanns en kunddisk och där fanns en liten lagerlokal. De mera skrymmande varorna kanske förvarades i andra hus. Det fanns tre hus runt gårdsplanen, handelsboden, bostadshuset samt ett förrådshus till gården. På östra sidan gick byvägen och på andra sidan den låg ladugården.

Det hus där handelsboden blev inrymd var avsedd som undantagsstuga för Johan Alfreds fosterföräldrar. Stugan byggdes kanske 1879-1880 när Johan Alfred och Eva Lotta gifte sig. Stugan innehöll spiselmur och rum och kök. Den är inte med på 1875 års karta. Troligen blev den handelsbod 1884 efter att Johan Alfreds fosterföräldrar dött.

Husförhörslängden hade från början inga anteckningar om handelsboden. Men i församlingsboken från år 1900 har i Johan Alfred i marginalen skrivits som *handlande*.

Johan Alfred var också bonde. Han brukade sin gård och han hjälpte också grannarna ibland, och grannarna hjälpte honom. Sådan var seden på landet. Alla hjälpte varandra när det behövdes. Men handelsboden tog sin tid. Varor skulle köpas och transporteras hem, ibland långa vägar. Johan Alfred anställde en dräng, Karl Magnus Sandberg. När denne flyttade 1899 anställdes en piga.

Pigan hette Hilma Gustafsdotter och var från Klintagården i Stavreberg. Hon var duktig på att skriva, detta är omvittnat tidigare. Hon hade också goda betyg i kristendomskunskap, detta enligt husförhörslängden. Hilma blev butiksbiträde och har en stor roll i denna berättelse. Hon har förut haft huvudrollen i en annan berättelse, *Dagböckerna på Klintagården*. Hennes dagböcker har många anteckningar om Johan Alfred och handelsboden.

Det är till stor del hennes anteckningar som ger oss inblick i handelsbodens verksamhet.

De medverkande är således Johan Alfred, hans hustru Eva Lotta och pigan Hilma. Men Yngve kommer också in i bilden. Han har i många år lyssnat till Hilmas hågkomster.

Till vänster på foto ovan ser vi Johan Alfred och Eva Lotta. De har kanske kommit upp något över sina 50 år. Till höger ser vi ett foto på Hilma som var piga och affärsbiträde i handelsboden. Hon bodde på sin ålders höst hos sin brorsdotter Anna och hennes man Karl i Stavreberg. Hon avled 1970.

Hilmas dagböcker har de första noteringarna som rör handelsboden den 11 januari 1886. Då köpte hennes far Frans två pund extramjöl för två kronor och 80 öre samt för 5 öre jäst. Sedan följer under de närmaste åren många anteckningar om varor från handelsboden.

Den 17 februari köptes för 10 öre jäst. Den 12 mars köptes extramjöl och jäst, 7 april 20 öre jäst, 9 juni en kappe malt, den 22 juni

socker och kaffe, 6 september toppmjöl, 10 september för 22 öre ost, 5 april 1887 för 11 öre vetebröd och 10 öre pressjäst, 30 april för 2:60 toppmjöl, 0 maj toppmjöl 1 skålpund för 1:30, den 12 maj för 17 öre vetebröd och 5 öre jäst.

Så rullade allt vidare. Kunderna kom och gick. Kanske var det jäst som var det mest vanliga, men den största ekonomiska omsättningen var nog på mjöl.

Varuförteckning

Jag har här gjort en förteckning på varor som tycks ha funnits i handelsboden. Förteckningen är grundad på Hilmas dagböcker.

Socker, sirap i tunna, jäst, kryddor, sill i tunna, ägg, lutfisk och soda, såpa, kaffe, russin, vetemjöl i flera sorter (vetemjöl, extramjöl, toppmjöl), ost, ärter, smörfärg, blåelse, tändstickor, fotogen, salt, vetebröd, kakor, bakelser, pomeransskal, ättika, koleradroppar, trådrullar, droppar (?), benmjöl, träskor, malt, papper (i ark), almanackor, spik. Det har funnits flera varor, liar, hackor, spadar och andra redskap, stoppvästar och varför inte snus.

Ovannämnda varor är hämtade till större delen ur Hilmas dagböcker och de återger den bild som då var vardagen i Stavreberg. Vi kan utgå från att det bakades åtskilligt i gården och såldes i handelsboden. Vi kan se Eva Lottas hand bakom mycket. Det kanske var hon som skötte handelsboden medan Johan Alfred skötte gården. Jag har förut nämnt att de var företagsamma. Eva Lotta hade en system som flyttade till Stockholm och drev en handelsrörelse. Hon var ogift och någon frågade varför hon inte gifte sig. Hon svarade att *först måste jag tjäna så mycket att jag kan försörja en karl*. Detta låter som en bra historia, men det säger också en del om kvinnlig entreprenörsanda. Hon var kanske en tidig feminist.

Om Eva Lotta svarade för det inre fick Johan Alfred sköta det yttre. I detta ingick att svara för transporterna. Med häst och vagn åkte han till Ödeshög, och ibland till Mjölby för att hämta mjöl och andra varor.

En resa med häst och vagn till Mjölby började redan på natten, vid tvåtiden och hemkomsten skedde sent på kvällen. Dessa långa resor började i mörker och slutade i mörker. Hilma har berättat att hon gått med lykta sent i den mörka kvällen för att möta Johan Alfred.

Hilmas dagböcker gjorde ett uppehåll under ett antal år och uppgifterna om handelsboden rörde bara ett fåtal år från 1886. Men vi kan anta att affärerna rullade vidare i oförändrad takt fram till att Johan Alfred och Eva Lotta dog.

Hilma var piga, eller skall vi säga affärsbiträde fram till dess att handelsboden upphörde. Hon har också lämnat sina egna muntliga uppgifter, som sedan via Yngve hamnat i denna berättelse.

Det finns några uppgifter från tre tillfällen i december 1905 som gäller inköp som Johan Alfred gjorde till handelsboden. De talar sitt språk om att omsättningen ökade inför julen.

Det är möjligt att dessa inköp gjordes hos Holstenssons i Ödes-
hög. Han kan ha varit något av grossist för handelsbodan i bygden.

Datum	Varor	Belopp
5/12 1905	49,5 kg socker	28,95
	1 kg jäst	:60
	1 n. bindgarn	:20
	5 skålpund ex.ljus	2.50
	7 b.granljus	1.61
	100 kg vetemjöl	23.50
	Summa kronor	57.36
7/12 1905	144 kg fotogen	23.40
14/12 1905	200 kg exfint mjöl	40:-
	50 kg socker	29.25
	2 kg jäst	1.20
	5 kg risgryn	1.50
	Summa kronor	71.95

Det såldes mera jäst inför julen. Det var kanske inte bra till julbak utan det var också till juldrickat. Det var svagdricka och julöl som ingick i helgfirandet.

Slutligen vill jag visa uppgifter från skattsedlar för 1906. De visar vilka olika skatter Johan Alfred hade. Där nämns inte handelsboden. Antingen deklarerades dessa inkomster särskilt, eller de ingick i något annat.

Från debetsedlar för 1906	
Kommunalutskylder	Belopp
Till fattigvården	3,24
Veterinäravlöning	0,07
Vägs katt	1,00
Till kyrka och skola	2,76
Personliga avgifter	1,00
Summa kommunalutskylder	8,07
Kronoutsylder	
Mantalspenningar (40 öre för man, 20 öre för kvinna)	0.80
Sjukvårdsavgift (50 öre för man, 25 öre för kvinna)	1.00
För jordbruksfastighet, 2000 kronors värde, 1/16 mtl	1.20
Landstingsmedel (70 öre pr bev.kr) samt bidrag till skjutsentreprenaderna (2 öre pr bev.kr)	
Debetsedelslösen	0.03
Summa kronoutsylder	3.89
Totalt belopp i skatt, kronor	11,96

Vi börjar närma oss slutet av berättelsen om Johan Alfred och Eva Lotta. Deras tid var en utflyttningstid, då människor flyttade från landsbygden. Torpen tömdes. Bondgårdarna hade ännu kvar sina människor, men antalet ungdomar minskade även där. Var det inte till Amerika var det de större städerna inom landet som lockade.

När jag läser Hilmas dagböcker får jag känslan av en lycklig och vänlig tid. Alla tycks ha hjälpt varandra. Johan Alfred hjälpte sina grannar och de hjälpte honom. Alla hade tid att hjälpa till när det behövdes.

I huset till vänster var handelsboden inrymd. Verandan har tillkommit senare. I huset till höger bodde Johan Alfred och Eva Lotta. Detta hus är från 1700-talet men med tillbyggnad 1885. Platsen kan också vara identisk med byns gamla tomtplats. Vägen från höger kommer från Näteryd och till vänster leder den till Stora Krokek.

Johan Alfred och Eva Lotta var engagerade i missionsverksamheten i Stava. Hos dem hölls arbetsföreningar (symöten) då och då. De hade ett vänskapligt umgänge med sina medmänniskor. De var troligen flitiga besökare i missionshuset i Stava, men de förekommer inte i protokollen. Två av deras grannar, Johan Nätt och Karl Gustafsson var med i styrelsen.

Johan Alfred och Eva Lotta var barnlösa. Lite problem med hälsan hade de troligen, även om det inget står skrivet om detta. Det var pigan Hilma som hjälpte dem, såväl i handelsboden som med annat. Hon hade höga tankar om dem och berättade ibland om sin tid hos dem.

Johan Alfred avled den 4 september 1906.. Eva Lotta avled den 21 november 1907. De testamenterade sina tillgångar till missionen i Kina. Det var, kan vi anta, kärlek och medkänsla som låg bakom detta testamente.

Så är denna berättelse slut. Jag har läst dokument, jag har läst Hilmas dagböcker och jag har genom Yngve hört henne berätta om Johan Alfred, om Eva Lotta och om handelsboden. Därför känner jag mig delaktig i detta som skedde för mer än hundra år sedan. Jag känner något av en varm hälsning från dem. Jag överlämnar nu denna berättelse med min hälsning till er läsare.

Stavreberg i april 2015

Arne Ivarsson
036/71 32 33, (arne.ivarsson@outlook.com)